

WARUNKI ŻYCIA NA UKRAIŃSKIEJ WSI DETERMINANTĄ ROZWOJU SEKTORA ROLNEGO UKRAINY

Streszczenie: Celem niniejszego artykułu było przedstawienie warunków życia ludności na ukraińskich terenach wiejskich, jako czynnika wpływającego na kapitał ludzki w rolnictwie. Na podstawie danych statystycznych oraz kwerendy bibliotecznej, za pomocą metody porównań, przedstawiono udział ukraińskiego rolnictwa w tworzeniu PKB po 2010 roku. Wskazano, że na terenach wiejskich, w 2019 roku, zamieszkiwało ponad 30% ludności, a zatrudnionych w rolnictwie było niemal 18% ogółu społeczeństwa. W ciągu dwóch dekad wydajność pracy w rolnictwie poprawiała się. Niestety warunki życia na wsi nie polepszały się w tym samym tempie. Infrastruktura dostępna na wsi jest na dużo niższym poziomie niż w mieście. Zmniejszająca się liczba siły roboczej na wsi, mimo wzrostu wydajności pracy może negatywnie wpływać na dalszy rozwój sektora rolnego na Ukrainie.

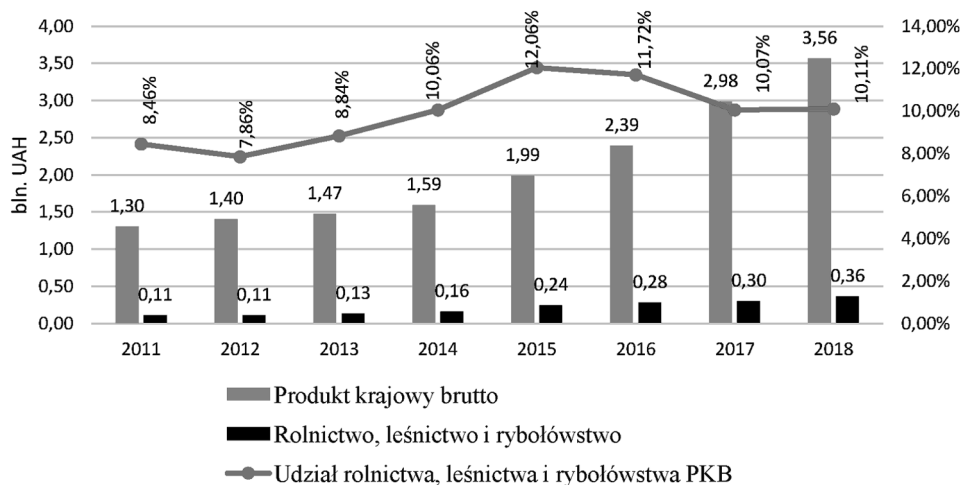
Słowa kluczowe: rolnictwo, gospodarka, Ukraina.

1. WSTĘP

Sektor rolny jest wielofunkcyjnym, złożonym systemem, którego podstawowym celem jest zaspokojenie żywnościowych potrzeb ludności, czyli zagwarantowanie bezpieczeństwa żywnościowego kraju. Szczególna rola sektora rolnego w życiu społeczno-gospodarczym Ukrainy spowodowana jest unikalną kombinacją korzystnych warunków przyrodniczo-klimatycznych, pozycją geostrategiczną oraz zdolnością do zajmowania znaczącego miejsca na międzynarodowym rynku żywnościowym [Nehoda 2019].

Sektor rolny jest jednym z priorytetowych i strategicznie ważnych sektorów gospodarki narodowej Ukrainy, szczególnie w warunkach integracji ze światową przestrzenią gospodarczą. Tendencje rozwoju ukraińskiego rynku rolnego zaprezentowano na rysunku 1., gdzie wzięto pod uwagę dynamikę PKB Ukrainy oraz udział rolnictwa w PKB.

Rysunek 1. Udział ukraińskiego sektora rolnictwa, leśnictwa i rybołówstwa w PKB w latach 2011–2018

Źródło: opracowano na podstawie: Państwowa Służba Statystyki Ukrainy, Statystyczny zbiornik „Rolnictwo na Ukrainie» za 2018 rok, <http://www.ukrstat.gov.ua>, [07.02.2020]; Oficjalna strona internetowa Państwowej fiskalnej służby Ukrainy, <http://sfs.gov.ua>, [07.02.2020].

Jak można zauważyć w latach 2012–2015 udział sektora rolnego w gospodarce ukraińskiej wzrastał od 7,86% do 12,06%, a następnie nastąpił jego spadek, aby w 2018 roku uplasować się na poziomie 10,11%. Biorąc pod uwagę pozytywną dynamikę wzrostu zarówno rolnictwa, jak i PKB w całym badanym okresie, zmniejszenie udziału tej branży wskazuje na mniejsze tempo wzrostu badanego sektora w porównaniu do innych branż, przede wszystkim handlu hurtowego i detalicznego, który jest liderem pod względem udziału w PKB, oraz przemysłu przetwórczego, który w badanym okresie prawie cały czas zajmował drugie miejsce.

Obecny stan ukraińskiego sektora rolnego charakteryzuje się obecnością problemów spowodowanych specyfiką produkcji rolnej, sezonowością produkcji, dużą zależnością od czynników naturalnych i klimatycznych, niestabilnością cen produktów rolnych, niewystarczającą atrakcyjnością inwestycyjną branży, złożonością przyciągania zasobów kredytowych, czy brakiem odpowiednich kadr.

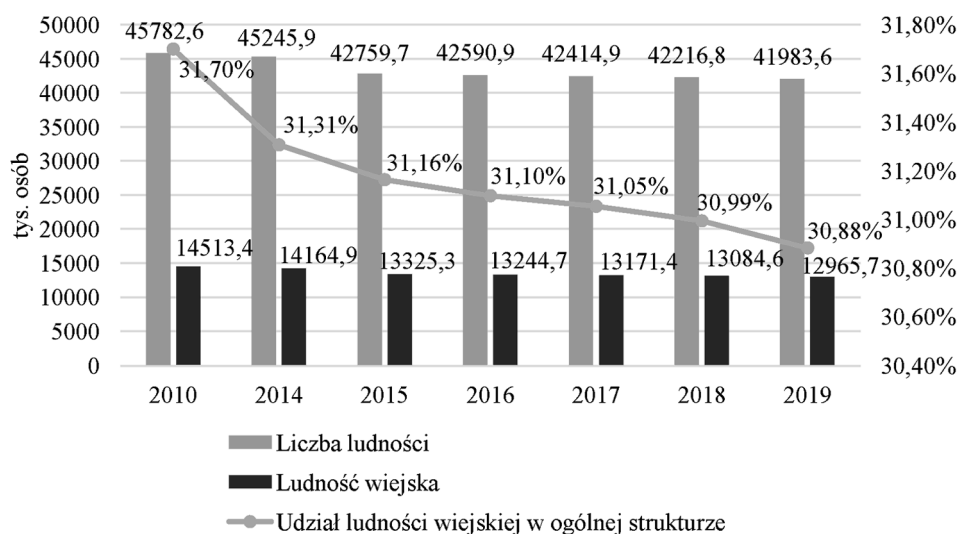
2. MATERIAŁ I METODYKA BADAŃ

Na podstawie danych statystycznych oraz kwerendy bibliotecznej, za pomocą metody porównań, przedstawiono kwestię znaczenia ukraińskiego rolnictwa. Wskazano czynniki wpływające na jakość życia na ukraińskiej wsi mające odzwierciedlenie w kapitale ludzkim. W zależności od dostępności danych, zakres czasowy badań obejmował przede wszystkim lata 2010–2018. Uzyskane wyniki zostały zaprezentowane w postaci tabelarycznej lub za pomocą wykresów i diagramów.

3. WYNIKI BADAŃ

Sektor rolny jest gałęzią gospodarki, w której ważną rolę odgrywa potencjał pracowników. Rolniczy rynek pracy jest częścią historii narodu ukraińskiego i kraju, w którym charakterystyczne cechy zostały utrwalone w charakterze tradycji, stylu życia ludności. Można więc stwierdzić, że rynek pracy w rolnictwie jest determinowany nie tylko przez warunki społeczno-ekonomiczne, ale także przez poszukiwanie nowych sposobów, form i metod zrównoważonego rozwoju gospodarki rolnej. Rozwój obszarów wiejskich na Ukrainie jest dziś bardzo nierównomierny. Pomimo dynamicznego wzrostu kompleksu rolno-przemysłowego, poziom i jakość życia ludności wiejskiej, jako całości, jest znacznie opóźniony w stosunku do poziomu życia w miastach. Zawężony dostęp ludności do usług organizacji społecznych pogłębia lukę informacyjną i innowacyjną pomiędzy obszarami miejskimi i wiejskimi, co prowadzi do wzrostu odpływu migracyjnego ludności wiejskiej.

Rysunek 2. Udział ludności wiejskiej w ogólnej strukturze ludności Ukrainy w latach 2010–2019

Źródło: opracowano na podstawie: Państwowa Służba Statystyki Ukrainy, Statystyczny zbiornik „Rolnictwo na Ukrainie» za 2018 rok, <http://www.ukrstat.gov.ua>, [07.02.2020]; Oficjalna strona internetowa Państwowej fiskalnej służby Ukrainy, <http://sfs.gov.ua>, [07.02.2020].

Sytuacja demograficzna w kraju znajduje odzwierciedlenie w sektorze rolnym, co zostało uwidocznione na rys. 2. W latach 2010–2019 liczba ludności Ukrainy spadła o 3799 tys. osób (8,3%), w tym spadek liczby ludności wiejskiej wyniósł 10,66%, czyli 1547,7 tys. osób. Na pogorszenie się sytuacji demograficznej ma wpływ niski poziom rozwoju infrastruktury społecznej, który przyczynia się do wzrostu śmiertelności ludności, spadku wskaźnika urodzeń, odpływu ludności ze

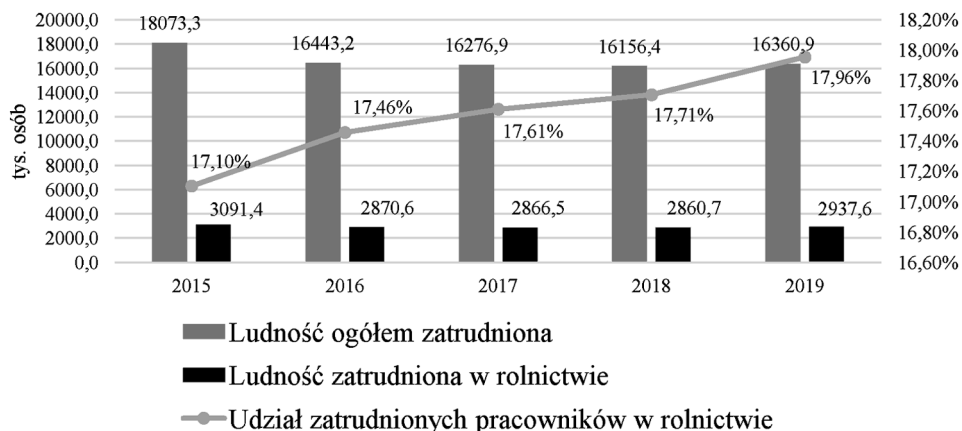
wsí, przede wszystkim ludzi w wieku produkcyjnym. Porównanie cech infrastruktury społecznej dla miasta i wsi przedstawiono w tabeli 1. z której jednoznacznie wynika, że komfort życia ludności diametralnie różni się w zależności od miejsca zamieszkania. Szczególnie jest to widocznie w dostępie do ciepłej wody, urządzeń sanitarnych, opieki medycznej czy edukacji.

Tabela 1. Zaopatrzenie ludności miejskiej i wiejskiej w wybrane dobra i usługi w 2018 roku

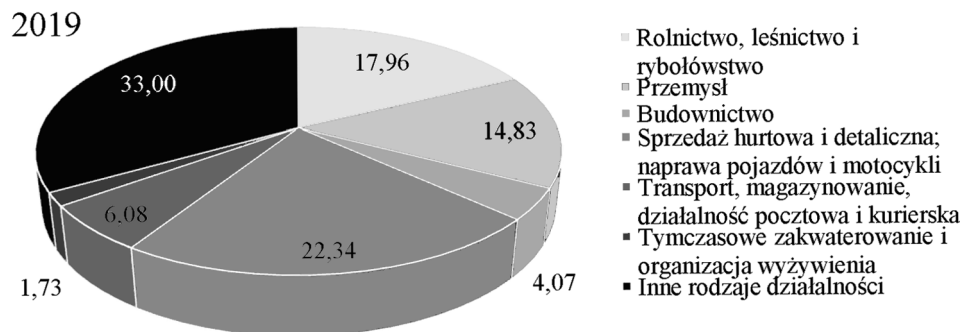
Wyszczególnienie	Wieś	Miasto	Wieś, w % do miasta
Zapewnienie ludności:			
lekarzy na 10.000 ludności	16	53	30,18
■ przeciętny personel medyczny w przeliczeniu na 10 tys. osób	99	168	58,92
■ instytucje ogólnokształcące, udział uczniów zaangażowanych w pierwszą zmianę, %	0,3	6,3	4,76
■ przedszkola, miejsca dla 1000 dzieci w wieku 1–6 lat	485	603	80,43
Dostępność przedszkoli dla dzieci w wieku 1-6 lat, %	45	59	76,27
Udział powierzchni mieszkalnej, %:			
■ wodociąg	45	85	52,94
■ kanalizacja	32	84	38,09
■ centralne ogrzewanie	48	89	53,93
■ wanna	19	77	24,67
■ gaz	70	95	73,68
■ zaopatrzenie w ciepłą wodę	10	72	13,88
■ płyty podłogowe	0,5	26	1,92
Zaopatrzenie ludności w telefony mieszkaniowe, na 1000 osób	101,9	304,4	33,47

Źródło: oficjalna strona internetowa Państwowej służby statystyki Ukrainy, <http://www.ukrstat.gov.ua>, [14.02.2020].

Mimo iż, liczba mieszkańców wsi maleje możemy zauważyć rosnący udział zatrudnionych pracowników w sektorze rolnym (rys.3.) choć to nie sektor rolniczy jest głównym miejscem pracy w kraju. Na dzień 01.01.2019 największa liczba ludności Ukrainy była zatrudniona w takich rodzajach działalności gospodarczej jak: handel hurtowy i detaliczny – 22,34%; sektor rolny – 17,96%; przemysł – 14,83%. (rys. 4.)

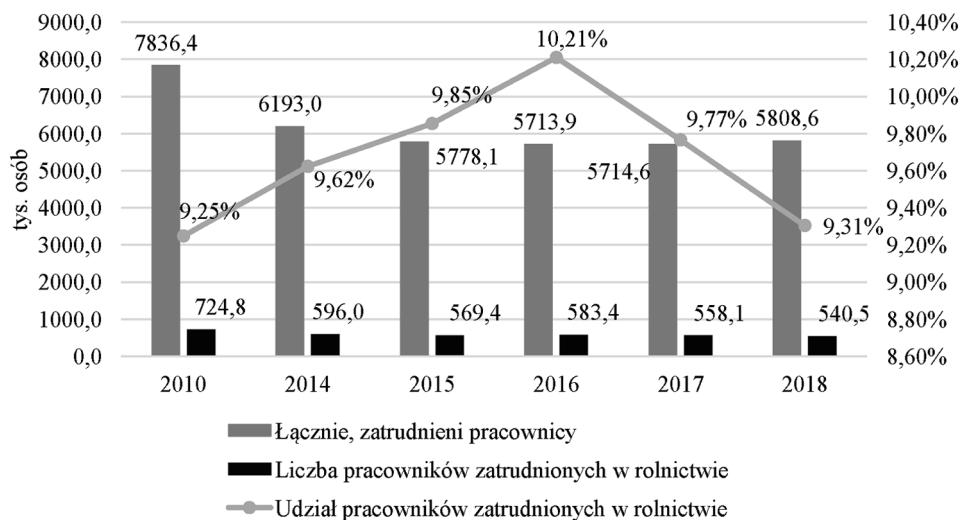
Rysunek 3. Udział ludności zatrudnionej w rolnictwie. Stan na 01.01.2019 r.

Źródło: opracowano na podstawie: Państwowa Służba Statystyki Ukrainy, Statystyczny zbiornik „Rolnictwo na Ukrainie» za 2018 rok, <http://www.ukrstat.gov.ua>, [07.02.2020]; Oficjalna strona internetowa Państwowej fiskalnej służby Ukrainy, <http://sfs.gov.ua>, [07.02.2020].

Rysunek 4. Zatrudnienie ludności według rodzajów działalności gospodarczej. Stan na 01.01.2019 r.

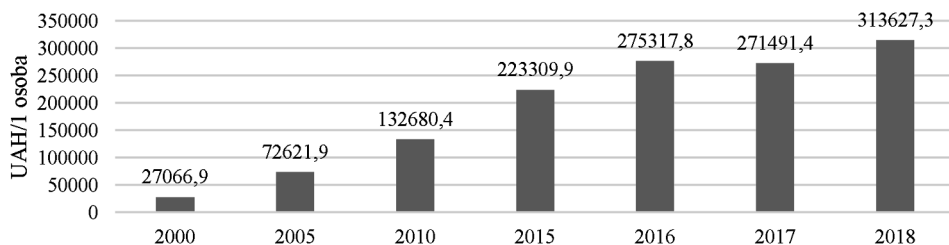
Źródło: opracowano na podstawie: Państwowa Służba Statystyki Ukrainy, Statystyczny zbiornik „Rolnictwo na Ukrainie» za 2018 rok, <http://www.ukrstat.gov.ua>, [07.02.2020]; Oficjalna strona internetowa Państwowej fiskalnej służby Ukrainy, <http://sfs.gov.ua>, [07.02.2020].

Średni udział ludności pracującej w rolnictwie w latach 2010–2018 kształtował się na poziomie od 9,25% w 2010 roku, przez 10,21% w 2016 roku, aby w 2018 roku uplasować się na poziomie 9,31%.

Rysunek 5. Udział ludności najmniej w rolnictwie w okresie 2010–2018

Źródło: opracowano na podstawie: Państwowa Służba Statystyki Ukrainy, Statystyczny zbiornik „Rolnictwo na Ukrainie» za 2018 rok, <http://www.ukrstat.gov.ua>, [07.02.2020]; Oficjalna strona internetowa Państwowej fiskalnej służby Ukrainy, <http://sfs.gov.ua>, [07.02.2020].

Czynnikiem determinującym wielkość zatrudnienia w rolnictwie jest wydajność pracy. Jak możemy zauważyć na podstawie danych zawartych na rys.6., w ciągu niemal dwóch dekad wydajność pracownika, wyrażona w cenach stałych, wzrosła ponad dziesięciokrotnie. Niewątpliwie wzrostowi wydajności sprzyjają lepsze warunki egzystencji oraz edukacja.

Rysunek 6. Wydajność pracy w przedsiębiorstwach rolnych na 1 pracownika, w stałych cenach 2010 r.

Źródło: opracowano na podstawie: Państwowa Służba Statystyki Ukrainy, Statystyczny zbiornik „Rolnictwo na Ukrainie» za 2018 rok, <http://www.ukrstat.gov.ua>, [07.02.2020].

Między infrastrukturą społeczną wsi i miasta istnieją wspólne cechy i zasadnicze różnice. W związku z rozwojem działalności ogrodniczej, a także budownictwa domków jednorodzinnych, zwłaszcza na przedmieściach, w ostatnich latach, rośnie obciążenie społecznej infrastruktury wiejskiej ze strony ludności miejskiej. Na obszarach wiejskich, jak twierdzi Serjohina-Berestowska, konieczne

jest opracowanie schematu relacji rozwoju infrastruktury społecznej i czynników wpływających na poziom jej rozwoju [Serjohina-Berestowska 2019]. Jest to o tyle ważne, że w związku z wprowadzeniem relacji *stricto* rynkowych nastąpiły zmiany właścicielskie i reorientacja na nowe źródła finansowania. Poziom rozwoju społecznej infrastruktury wiejskiej zależy w dużej mierze od stopnia zaangażowania państwa w rozwiązywanie problemów społecznych i wielkości zasobów przeznaczonych na jej finansowanie. Niestety ilość środków finansowych przekazywanych przez państwo jest niewystarczająca więc należy pozyskiwać alternatywne źródła finansowania.

Analizując stan obiektów infrastruktury społecznej, świadczących usługi mieszkaniowe to wysuwa się wniosek, że na wsi, w porównaniu do miasta, istnieją znaczące różnice mające wpływ na ocenę jakości życia. Najkorzystniejsze trendy mieszkaniowe i komunalne zauważa się w dużych społecznościach terytorialnych, gdzie budowane są nowe mieszkania i tworzą się konkurencyjne relacje między organizacjami o różnych formach organizacyjnych i prawnych w zakresie świadczenia usług komunalnych [Anysenko, Wakar 2018].

Rozwój kompleksu mieszkaniowo-komunalnego odbywa się głównie w dużych i średnich miastach, praktycznie bez wpływu na obszary wiejskie, które zajmują największy udział w ogólnej liczbie osiedli Ukrainy. Tendencja ta wynika ze specyfiki obszarów wiejskich, ze względu na specyfikę ich lokalizacji, gęstości zaludnienia, małą ilość pracy, a także braku na rynku producentów usług mieszkaniowych i komunalnych. Z reguły na obszarach wiejskich funkcjonuje jedno wielobranżowe przedsiębiorstwo świadczące usługi mieszkaniowo-komunalne i znajduje się w znacznej odległości od większości osiedli wiejskich. Wcześniej usługi mieszkaniowe i komunalne świadczyły kolchozy, to teraz przez trudną sytuację finansową, prawie zaprzestali lub drastycznie zmniejszyli ilość świadczonych usług.

W przeciwieństwie do miasta, gdzie większość nieruchomości stanowi uogólniony fundusz mieszkaniowy zajmując zwartą powierzchnię, na wsi, domy jednorodzinne z budynkami przydomowymi są rozproszone na dużych obszarach. Dlatego utrzymanie mieszkalnictwa i gospodarki komunalnej jest droższe, gdyż koszty jednostkowe na techniczną eksploatację obiektów ze względu na ich rozproszenie i większe odległości są znacznie wyższe. Z tych samych powodów udział inwestycji kapitałowych na rozwój infrastruktury inżynierskiej obszarów wiejskich (w przeliczeniu na mieszkańca lub m² powierzchni) wynosi więcej niż w miastach. W związku z tym koszty utrzymania wiejskich sieci komunalnych w przeliczeniu na 1m² powierzchni mieszkalnej są 1,5–2 razy wyższe. W sumie koszty mieszkań i usług komunalnych na wsi mają znaczny udział w kosztach zagospodarowania terenów i kształtuje się on na poziomie 20–30% [Serjohina-Berestowska 2019].

Ze względu na istniejące problemy w zagospodarowaniu zasobów mieszkaniowych ludność wiejska nie ocenia pozytywnie swoich warunków mieszkaniowych. Ponad połowa respondentów zgłasza potrzeby dotyczące remontu mieszkań,

ponad 36% jest niezadowolona z braku kanalizacji, ok.30% z braku wody, czy gazu ziemnego (28,4%). (Tabela 2).

Tabela 2. Podział gospodarstw wiejskich z przyczyn niezadowolenia z ich warunków mieszkaniowych

Wyszczególnienie	Udział niezadowolonych z warunków mieszkaniowych (w %)
Niewystarczająca powierzchnia	35,6
Konieczność remontu	50,6
Konieczność bieżącej naprawy	25,3
Stary dom, w którym dochodzi do częstych awarii	15,4
Brak wodociągu	30,1
Brak kanalizacji	36,4
Brak gazu ziemnego	28,4
Inne	10,1

Źródło: oficjalna strona internetowa Państwowej służby statystyki Ukrainy, <http://www.ukrstat.gov.ua>, [14.02.2020].

Należy zauważyć, że poziom zagospodarowania zasobów mieszkaniowych na Ukrainie charakteryzuje się stałym wzrostem, ale w porównaniu z miastem wskaźnik ten na wsi jest znacznie gorszy. Fundusz mieszkaniowy jest słabo zorganizowany, gdyż poziom zagospodarowania wiejskiego funduszu mieszkaniowego jest 2–3 razy mniejszy od poziomu miejskiego.

Kolejnym problemem jest kwestia zaopatrzenia w wodę pitną osiedli wiejskich. W 2017 roku 72% mieszkańców wsi korzystało z wody pitnej ze scentralizowanych systemów zaopatrzenia w wodę, reszta używała wody ze studni, rzek, źródeł itp. Według podanych danych (tabela 3), tylko 48,1% wsi w kraju jest objęta sieciami wodnymi, które niestety w ponad 40% wymagają wymiany.

Tabela 3. Zaopatrzenia w wodę na obszarach wiejskich

Wskaźnik	2008	2016	2017
Liczba wsi posiadających wodociąg (%)	32,1	47,9	48,1
Zasięg sieci wodociągowych łącznie (tys. km)	30,8	80,5	83,4
w tym, wymagające wymiany (%)	x	39,4	40,9

Źródło: W. Holian, A. Hordichuk, D. Szmárov (2019), *Istytucjonalne środowisko kompleksowego rozwoju agrarnego sektora: priorytety i mechanizmy doskonalenia*, „Gospodarka i państwo” № 3, s. 23–29.

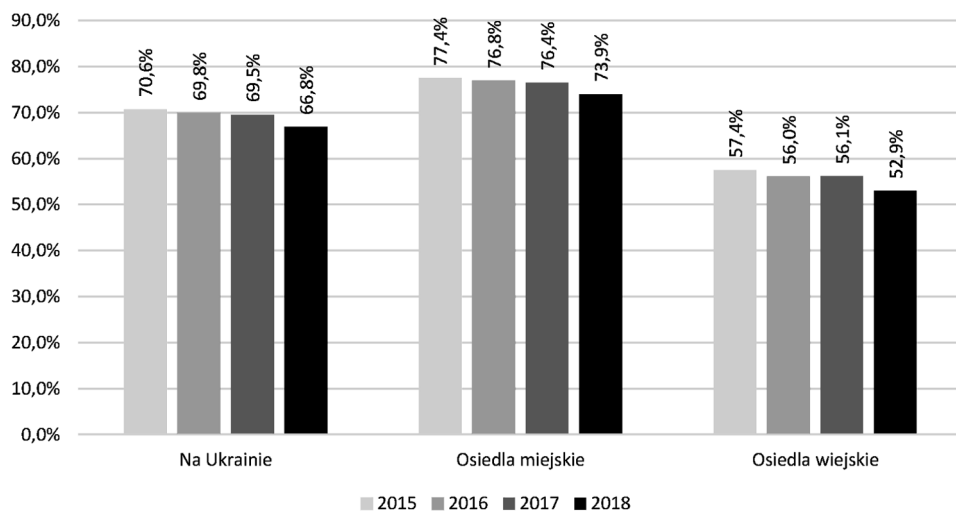
Zaopatrzenie w wodę na obszarach wiejskich osiąga się głównie poprzez budowę studni artezyjskich, wież ciśnień, systemów uzdatniania wody, ujęć wody, a w niektórych przypadkach są budowane betonowe, kopalniane studnie. Zróżnicowany system zaopatrzenia w wodę wymaga specjalizacji personelu

technicznego, sprzętu i materiałów, co również wpływa na wzrost kosztów w porównaniu z miastem.

Kolejnym problemem na terenach wiejskich jest dostęp do edukacji, począwszy od edukacji przedszkolnej. Obserwuje się, że sieć placówek edukacji w miastach rośnie, a na terenach wiejskich maleje. Dostrzega się dwie przyczyny takich zmian: migrację ludności, głównie młodych ludzi, którzy w poszukiwaniu pracy wyjeżdżają do dużych miast oraz brak funduszy prowadzący do zamknięcia placówek edukacji przedszkolnej na obszarach wiejskich.¹ Dlatego też odsetek dzieci w wieku 5 lat uczęszczający do przedszkola jest wyższy w miastach niż na obszarach wiejskich (rys. 7.). Ponadto zauważa się negatywną tendencję zmiany liczby dzieci w wieku 5 lat objętych edukacją przedszkolną. W 2018 roku liczba ta spadła o 2,7% w porównaniu do 2017 roku. Szybciej zmienia się liczba dzieci w wieku 5 lat na obszarach wiejskich, spadek o 3,2%, niż miejskich spadek o 2,5%².

Rysunek 7. Odsetek dzieci w wieku 5 lat uczęszczających do instytucji edukacji przedszkolnej, dynamika w latach 2015-2018

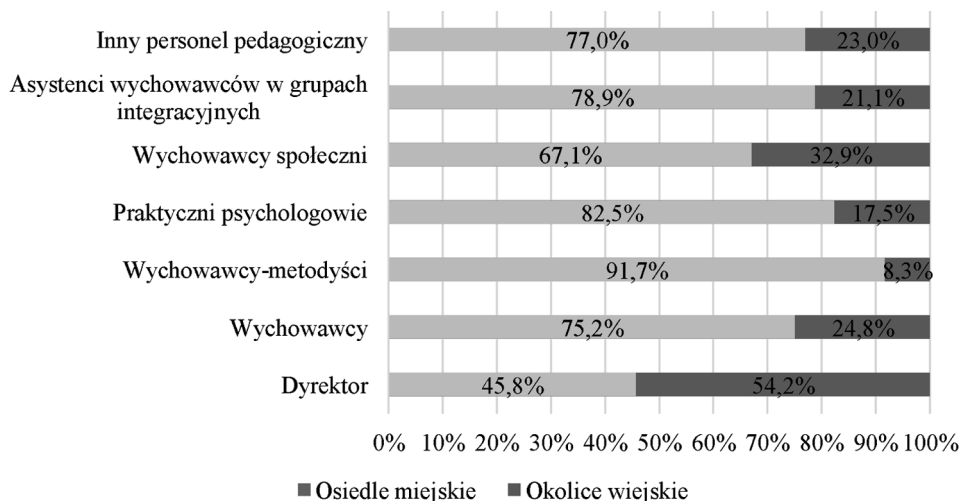
Źródło: Oświatowa reforma: wyniki i perspektywy, Informacyjno-analityczny zbiornik, Kijów 2019, s. 228.

Według danych Państwowej Służby Statystycznej Ukrainy proces edukacyjny w przedszkolach w roku szkolnym 2018/2019 zapewniało 137688 pracowników pedagogicznych, w tym 98,7% kobiet. W przedszkolach zlokalizowanych na terenie miasta pracuje prawie 75% pracowników pedagogicznych, ponad 90% wychowawców-metodyków, ponad 80% psychologów praktycznych i prawie 70% wychowawców społecznych pracuje w przedszkolach (rys. 8.).

¹ Oświatowa reforma: Wyniki i perspektywy, Zbiór informacyjno-analityczny, Kijów 2019, s. 228.

² Oświatowa reforma: Wyniki i perspektywy, op. cit.

Rysunek 8. Podział pracowników pedagogicznych placówek oświaty przedszkolnej według rodzaju terenu (%)

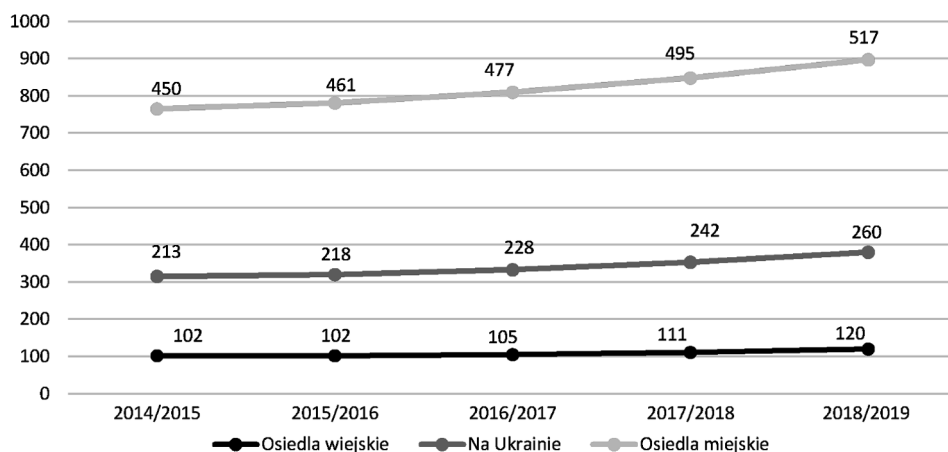

Źródło: *Oświatowa reforma: Wyniki i perspektywy, Zbiór informacyjno-analityczny*, Kijów 2019, s. 228.

Zmiany te wynikają z ogólnego spadku populacji na obszarach wiejskich i migracji obywateli do dużych miast. Tak więc, w ciągu ostatnich 10 lat liczba ludności na obszarach wiejskich spadła o 1660 tysięcy osób, co wpływa nie tylko na kadrę w przedszkolach³.

Na Ukrainie w okresie 2014/2015–2018/2019 zauważa się stopniowy wzrost liczby uczniów uczęszczających do szkół ogólnokształcących, szczególnie na terenach miejskich.

Rysunek 9. Dynamika średniego zapelnienia szkół ogólnokształcących (2014/2015–2018/2019)

Źródło: *Oświatowa reforma: Wyniki i perspektywy, Zbiór informacyjno-analityczny*, Kijów 2019, s. 228.

³ *Oświatowa reforma: Wyniki i perspektywy*, op. cit.

Na podstawie danych zaprezentowanych na rys.9. możemy zauważyć, że tempo zwiększania się liczebności uczniów w szkołach ogólnokształcących jest większe w mieście. Od roku szkolnego 2016/2017, dzięki optymalizacji sieci placówek oświatowych, liczba szkół ogólnokształcących wzrosła o 14%. Niestety naruszane są często normy liczby uczniów w klasie, co prowadzi do pogorszenia warunków kształcenia i warunków pracy pracowników pedagogicznych. W szczególności wynika to z ignorowania przez deweloperów potrzeby budowy infrastruktury społecznej na terenach nowych osiedli.

Kolejnym wyzwaniem istniejącym od początku wdrażania sieci wspierających instytucje edukacyjne jest jakość dróg na obszarach wiejskich, którymi są przewożeni uczniowie i nauczyciele do instytucji edukacyjnych.

Problem rozwoju sieci dróg publicznych na obszarach wiejskich pozostaje od lat praktycznie niezmieniony. W 2017 roku w żadnym regionie Ukrainy nie było 100% zabezpieczenia osiedli wiejskich drogami (tabela 4). Obecnie 1,9 tys. osiedli wiejskich nie posiada niezawodnego połączenia komunikacyjnego z drogami publicznymi.

Tabela 4. Poziom rozwoju infrastruktury transportowej na wsi Ukrainy w latach 2014–2018 (%)

Wskaźnik	2014	2015	2016	2017	2018
Gęstość dróg publicznych o znaczeniu lokalnym utwardzonych w ogólnej długości dróg publicznych o znaczeniu lokalnym (średnia wartość wskaźnika w roku)	59	58,5	59	57,1	56,2
Ciężar właściwy dróg publicznych o znaczeniu lokalnym z zaawansowaną nawierzchnią długość dróg publicznych o twardej nawierzchni o znaczeniu lokalnym (średnia wartość wskaźnika w roku)	57,1	56,2	53,5	52,8	52,7

Źródło: opracowano na podstawie: Oficjalna strona internetowa Państwowej fiskalnej służby Ukrainy, <http://sfs.gov.ua>, [07.02.2020], Statystyczny zbiór „Rolnictwo na Ukrainie» za 2018 rok, <http://www.ukrstat.gov.ua>, [07.02.2020].

Kolejnym elementem różniącym warunki życia na terenie miejskim i wiejskim jest dostęp do infrastruktury sieci telefonicznej. Pomimo faktu, że tempo telefoniczacji na Ukrainie zwolniło od 2007 roku, to około 90% obszarów wiejskich jest objętych telefonizacją, a prawie 100% mieszkańców wsi ma telefony komórkowe.

Telefon domowy zaczął być postrzegany w większym stopniu jako sposób na dostęp do Internetu i niestety w tej materii obszary wiejskie są zaopatrzone niedostatecznie. Co prawda na obszarach wiejskich rośnie odsetek gospodarstw domowych z dostępem do Internetu, jednak dostęp ten jest znacznie poniżej poziomu w miastach, a zasięg mobilnego Internetu 3G i 4G jest prawie nieobecny na wsiach.

Dużą wagę w ostatnim czasie przywiązuje się do rozwoju obiektów infrastruktury sportowej. Uruchomienie kompleksów wychowania fizycznego i odnowy

biologicznej wywołało szereg kontrowersyjnych dyskusji na temat ich dostępności, kosztów itp. Oczywiście rozwój kompleksów fitness i odnowy biologicznej ma pozytywny wpływ na wsparcie sportowe w całych regionach Ukrainy. Jednak celowość budowy takich kompleksów na małych osiedlach budzi wątpliwości. Poziom zaspokojenia zapotrzebowania na obiekty sportowe wynosi tylko jedną czwartą normy [Pakułina, Rudas, Pakułina 2019].

Autonomia instytucji infrastruktury wiejskiej pod względem finansowym i organizacyjnym jest trudna do osiągnięcia nawet dla silnych wsi. Dlatego, aby poprawić efektywności rozwoju infrastruktury społecznej konieczna jest weryfikacja zasad finansowania. Już na poziomie legislacyjnym powinny być uwzględnione, specyficzne dla każdego wydarzenia, źródła finansowania z uwzględnieniem budżetu państwowego i budżetów lokalnych.

4. PODSUMOWANIE

Sektor rolny ma istotne znaczenie dla ukraińskiej gospodarki, gdyż jego wielkość produkcji gwarantuje bezpieczeństwo żywnościowe, a jego udział w tworzeniu PKB był na poziomie ponad 10% w 2018 roku. W 2019 roku na terenach wiejskich zamieszkiwało ponad 30% ludności, zatrudnionych w rolnictwie było niemal 18% ogółu społeczeństwa, a liczba pracowników najemnych kształtowała się na poziomie około 9,5%. Wydajność pracy w rolnictwie poprawiała się, w ciągu ostatnich dwóch dekad wzrosła ponad dziesięciokrotnie. Niestety warunki życia na wsi nie polepszały się w tym samym tempie. Dostępna infrastruktura na wsi jest na niższym poziomie niż w mieście, począwszy od dostępu do ciepłej wody, urządzeń sanitarnych, infrastruktury drogowej, dostępie do służby zdrowia, edukacji, czy na dostępie do sieci internetowej kończąc. Mimo adaptacji terenów wiejskich i budowy nowych osiedli mieszkaniowych liczba mieszkańców wsi szybciej zmniejsza się, niż liczba mieszkańców miast. Zmniejszająca się liczba siły roboczej na wsi, mimo wzrostu wydajności pracy może negatywnie wpływać na dalszy rozwój sektora rolnego na Ukrainie.

BIBLIOGRAFIA

- Anysenko O., Wakar K., (2018), *Rozwój agrarnego sektora gospodarki Ukrainy w warunkach instytucjonalnych zmian*, „Agroświat” № 9, s. 27–32.
- Holian W., Hordichuk A., Szmarow D. (2019), *Istytucjonalne środowisko kompleksowego rozwoju agrarnego sektora: priorytety i mechanizmy doskonalenia*, „Gospodarka i państwo” № 3, s. 23–29.
- Nehoda U. (2019), *Miejsce agrarnego sektora w gospodarce narodowej Ukrainy*, Kijów: Gospodarka i państwo.
- Pakułina A., Rudas D., Pakułina H. (2019), *Staty rozwój socjalnej infrastruktury terenów wiejskich Ukrainy*, „Ekonomika zarządcza narodowym gospodarstwem” №35, s. 93–101.

- Serjohina-Berestowska O. (2019), *Państwowa regulacja rozwoju wiejskiej socjalnej infrastruktury, mechanizmy państwowego zarządu*, Charków: Narodowy Uniwersytet Cywilnej Obrony Ukrainy.
- *Oświatowa reforma: Wyniki i perspektywy*. Zbiór informacyjno-analityczny, Kijów 2019.
- Oficjalna strona internetowa Państwowej fiskalnej służby Ukrainy, <http://sfs.gov.ua>, [07.02.2020].
- Statystyczny zbiór „*Rolnictwo na Ukrainie za 2018 rok*”, <http://www.ukrstat.gov.ua>, [07.02.2020].

LIVING CONDITIONS IN THE UKRAINIAN RURAL DETERMINANT OF THE DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE

Summary: The aim of this article was to present the living conditions of the population in Ukrainian rural areas as a factor influencing human capital in agriculture. Based on statistical data and a library query, the share of Ukrainian agriculture in the creation of GDP after 2010 was presented using the comparison method. It was indicated that in 2019 over 30% of the population lived in rural areas, and almost 18% of the total population was employed in agriculture. Within two decades, labor productivity in agriculture has improved. Unfortunately, living conditions in the countryside have not improved at the same pace. The infrastructure available in the countryside is much lower than in the city. The declining labor force in the countryside, despite the increase in labor productivity, may adversely affect the further development of the agricultural sector in Ukraine.

Key words: agriculture, economy, Ukraine.

Dr Maryla Bieniek-Majka
<https://orcid.org/0000-0003-1448-7406>
Instytut Prawa i Ekonomii
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
Pl. Weysenhoffa 11, 85-072 Bydgoszcz

Vladyslav Vyshnivskyi
Winnicki Narodowy Uniwersytet Techniczny
Khmel'nyts'ke Hwy, 95, Vinnytsia,
Vinnytsia Oblast, Ukraina, 21000